

ÓZBEKSTANDA VOLEYBOL SPORTINIŇ RAWAJLANIWININ` DASLEPKI QA`DEMLERI

Esnazarova Dilnaz Nsanbay qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14701157>

Annotatsiya. Voleybol dene tárbiyası hám sport sistemasınıń erkin tarawlarınan biri esaplanıp, Ózbekstan, onıń oblastları hám rayonlarında ózine tán rawajlanıw tariyxına iye. Voleybol Ózbekstanda keń taralǵan sport túrleriniń qatarına kirse de, respublikamızdıń barlıq aymaqlarında ol túrli dárejede «abroy-itibar»ǵa iye bolıp kelgen. Tashkent qalası hám Tashkent oblastında, Andijan, Fergana, Namangannıń qala hám awıllarında voleybol basqa oblast rayonlarındaǵı salıstırǵanda nátiyjelirek «húrmet»ke sazawar bolǵan.

Tayanish so`zler: Voleybol Ózbekstanda qashan, Tashkent, Oqıw-trenirovka islerine hám qánigelerdiń mamanlıǵın asırıwǵa, Stalinabad, «Uchitel» (Chkalov), «Lokomotiv» (Baku).

Voleybol Ózbekstanda qashan, qayjerde hám qanday jaǵdayda payda bolǵanı tuwralı anıq maǵlıwmat joq. Lekin ayırım boljawlarǵa qaraǵanda 1921-24-jıllarda voleybol oyını Qoqan, Tashkent hám Ferganada payda bola baslaǵan. Sol dáwirdiń sport veteranı K.Lebedevtiń aytıwı boyınsha 1924-25-jıllarda kóplegen jaslardı sheńber formasında jaylasıp bir-birine top uzatıw oynları tarqala basladı. Qızıq, bul dáwirde voleybol boyınsha qabil etilgen xalıqaralıq jaris qaǵıydaları ádewir quramalasqan bolıp, maydan 9x18 m., top penen tek úsh márte oynaw múmkinligi, oyınshılar quramı bir komandada 6 adamdan ibarat bolıwı, tordıń biyikligi 243 sm. (erler ushın), esap 15 ochkoǵa jetkende oyınıń bir bólimi juwmaqlanıwı, toptı oyınǵa kiritiw – qullası, barlıq oyın qaǵıydaları zamanagóy voleybol oyını qaǵıydalarına uqsas edi.

Usıǵan qaramay Ózbekstanda voleybol qaǵıydaları 1924-25-jıllarda ele ádewir ápiwayı bolǵan. Sol dáwirdiń V.I.Perevoznikov degen sport ıqlasbentiniń aytıwınsha, 1926-jılda Tashkent qalasındaǵı Chernishevskiy atlı mektep oqıtıwshısı Moskvadan jaris qaǵıydaları, voleybol torı hám tobın birinshi ret alıp kelgen. 1927-jıldıń 26-aprelinde bolsa mine usı mekteptiń voleybol dógeregi komandası birinshi rásmiy jaris shólkemlestirip, onda ol joqarı sheberlik ko`rsetti hám jaris jeńimpazı boldı. Bul jaris voleyboldıń ǵalabalasıwı hám qalıplesiwinde úlken burılıs payda etti. 1927-jıldıń jaz aylarınıń birinde voleybol boyınsha Tashkent qalası birinshiligi ótkerilip, onda 9 voleybol komandası qatnastı. Chernishevskiy atındaǵı mektep voleybol komandası bul jarısta da jeńimpazlıqtı qoldan bermedi.

Voleyboldin keń galabalasıwına «KIM» stadionında ótkerilip kelingen jarıslar úlken tásir kórsetti. 1927-jılda Tashkentte 6 voleybol maydanshası bar bolıp, olar Chernıshevskiy atındaǵı mektepde «KIM» stadionında, Mexanika texnikumında (2 dana), «Metallist» sport dógeregi qasında hám Profintern jazǵı sport klubında jaylasqan edi. 1928-jılda Tashkentte gúzgi voleybol jarısları bolıp ótti, onda 10 erler hám 4 hayal-qızlar komandaları qatnasqan edi. 1929-jıldan baslap voleybol boyınsha Tashkent qalalıq birinshiligi turaqlı ótkerile basladı. 1930-jıllarda «Dinamo» sport jámiyetinde voleybol komandaları dúzildi. Birinshi ret dúzilgen «Dinamo» voleybol komandasınıń birinshi treneri B.A.Voroncov Ózbekstanda voleyboldin rawajlanıwına salmaqlı úles qostı. Usı menen bir qatarda maman qanıgelerdi jetispewshiligi, ásirese, jergilikli milletten másláhátshi, trener hám shólkemlestiriwshilerdin sanawlı bolǵanlıǵı voleyboldin uzaq oblast hám awıllarda keń qulash jayıwına kesent etip keldi.

Miyetkeshlerdi, ásirese, hayal-qızlardı dene tárbiyası hám sportqa, sonıń ishinde, voleybolǵa tartıw maqsetinde Tashkent qalalıq keńesi 1929-jıl 25-aprelden 15 mayǵa shekem Respublika kóleminde ámeliy háptelik shólkemlestirgen edi. Bul ilaj sezilerli nátiyjelerdi berdi.

Sonıń ishinde, orınlarda dene tárbiyası hám sport, kóbirek voleybol menen shuǵıllanıwshılar sanı keskin artıp barıwı kózge taslandı. Kóplegen orınlarda voleybol maydanları hám basqa sport imaratlarınıń qurılıwı háwij alıp bardı. Oqıw-trenirovka islerine hám qanıgelerdin mamanlıǵın asırıwǵa, ayrıqsha áhmiyet berildi. 1929-jıl 30-sentyabr'de Samarqandta jergilikli milletten bolǵan jaslardan ibarat dene tárbiyası hám sport boyınsha másláhátshi-shóqkemlestiriwshiler tayarlandı.

1933-jılda Ózbekstan Spartakiadası ótkerildi. Erler ortasında «Dinamo» hám hayal-qızlar bellesiwinde «Uztrans» komandaları birinshi orındı iyeledi. 1934-jıl ózbek voleybolı ushın áhmiyetli burılıs jılı bolıp qaldı. Sonıń ishinde, ózbek voleybolshıları birinshi ret Moskvada mámleket birinshiliginde qatnastı. Usı jılı voleybol birinshi ret orta Aziya hám Qazaqstan Spartakiadası baǵdarlamasınan orın aldı. 1936-jılı Tashkentte «Dene tárbiyası ciklı» hám «Fizkultura úyi» ashılıwı voleyboldin jánede galabalasıwında úlken áhmiyetke iye boldı. Bunnan tisqari, Tashkent finans-ekonomika institutında voleybol boyınsha shınıǵıw hám jarıslar ótkeriwge mólsherlengen úlken sport zal ashıldı. Samarqandta qala adminstraciyası hám qala fizkul'tura keńesi Qararına muwapıq 60 adamǵa mólsherlengen voleybol sport mektebi ashıldı. Sonı da belgilep ótiw orınlı, ózbek voleybolınıń birinshi ret rawajlanıwında A.Saakov, G.L.Keshishev, V.X.Shnurov, V.F.Shveduks, A.A.Bogachenko, B.A.Voroncov siyaqlı trenerlerdin xızmeti ayrıqsha áhmiyetke iye.

1938-jilga kelip Ózbekstanda komandalardıń sanı 72 ge jetti. Bular SAMU, «Dinamo», ODO, Qurılıs texnikumı, «Lokomotiv», ÓZTRANS, SazPI (Tashkent), Fergana, Xarezm, Buxara, Qaraqalpaqstan, Samarqand, Qoqan hám basqa komandalardan ibarat boldı. 1938--jıldıń dekabrinen baslap birinshi ret Konstituciya kúnine baǵıshlangan dástúriy jarıslar engizildi.

1939-jıldıń fevral ayında Tashkentke Moskva «Lokomotiv» jámiyetiniń kúshli voleybol komandaları keldi. Ótkerilgen jarıslarda Tashkenttiń hayal-qızlar saylandı komandası 3:1 esabı menen jeńiske erisken bolsa, erler komandası jeńilip qaldı. Voleyboldıń jánede ǵalabalasıwına hám voleybolshılar sheberliginiń asıwına 1939-jilda ótkerilgen mámleket SSSR birinshiliginiń Tashkentte shólkemlestirilgen zonal jarısları ayrıqsha tiykar boldı. Bul zonal jarıslarda «Nauka» (Tbilisi), «Spartak» (Stalinabad), «Uchitel» (Chkalov), «Lokomotiv» (Baku), «Uchitel» (Kuybıshev), «Spartak» (Ashxabad) hám «Stroitel» (Tashkent) komandaları qatnasqan edi. Tashkenttiń erler komandası úshinshi, hayal-qızlar komandası tórtinshi orındı iyeledi.

Ekinshi Jáhán urısı jıllarında jarıslar sanı ádewir kemeygen bolsada, voleybol xalıqtı fizikalıq áskeriy baǵdarda tayarlawda óz wazıypasını taptı. Sol dáwirdeń esaplarına qaraǵanda, 1941-jıldıń 1 yanvarında járiyalangan kórsetkishler boyınsha, respublikada voleybol menen shuǵıllanıwshılardıń sanı 14429 adamdı quradı. 1943-jıl 18 iyul'da Ózbekstan sportshıları hám sport ıqlasbentleri “Mámleket” fizkulturashılar kúnin nıshanladı. «Pishevik» stadionında bul sánege baǵıshlangan voleybol jarısları bolıp ótti. Urıstıń awır jıllarına qaramastan, Orta Aziya hám Qazaqstan Respublikası Spartakiadası ótkerilip, ondaǵı baǵdarlama boyınsha shólkemlestirilgen voleybol jarıslarında Ózbekstannıń erler komandası birinshi orındı, hayal-qızlar komandaları bellesiwinde bolsa Qazaqstan sportshıları joqarı nátiyjege eristi.

Ózbekstan Chempionatı jeńimpaz komandaları

№	jıllar	Jarıs ornı	Erler komandası	Hayallar komandası
1	1929	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
2	1930	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
3	1934	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
4	1935	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
5	1936	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
6	1937	Tashkent	Tashkent qalası	Tashkent qalası
7	1938	Tashkent	«Stroitel»(Tashkent)	«Motor»(Tashkent)
8	1939	Tashkent	«Stroitel»(Tashkent)	«Stroitel»(Tashkent)
9	1940	Tashkent	«Uchitel»(Tashkent)	«Uchitel»(Tashkent)

10	1945	Tashkent	«Lokomotiv»(Tashkent)	«Lokomotiv»(Tashkent)
11	1946	Tashkent	«Lokomotiv»(Tashkent)	«Lokomotiv»(Tashkent)
12	1947	Tashkent	BSJ(Tashkent)	«Lokomotiv»(Tashkent)

1964-65-jillardan baslap ózbek voleybolı barǵan sayın qalıplesip rawajlandı. Joqarı maman voleybolshılar sheńberi keńeyip bardı. Bulardıń qatarına Olimpiada chempionları V.Duyunova, L.Pavlova, jaslar ortasında Evropa chempionları L.Ishmaeva, L.Suleykina, O.Belova, L.Lepilina, O.Dubyaga, S.Myachinlar kiredi.

Sonı da belgilep ótiw orınlı, ózbek voleybolshıları óziniń eń birinshi ret xalıqaralıq ushırasıwın 1935-jıl oktyabr ayında Tashkentte Awǵanıstan saylandı komandası menen ótkergen edi. Bul ushırasıw SSSR dárejesinde birinshi xalıqaralıq jarıs sıpatında orın alǵan edi. Bul dáwirde xalıqaralıq jarıs qaǵıydaları bir-birinen sezilerli dárejede ózgeshelenedi.

Sonıń ushın Awǵanıstan voleybolshıları menen bolǵan ushırasıw usı mámleket qaǵıydalarına say ótti. Sonlıqtan, maydanda 9 adam óz orınların almasdırmastan háreket qıldı. Esap 22 ge shekem dawam etti. 3 partiyadan ibarat bolǵan oyın 2:0 esabında biziń voleybolshılarımız paydasına sheshildi. 1961-jılı awǵan voleybolshıları Tashkentke ekinshi ret keldi. Birinshi kúni miymanlar 0:3 esabında «Mehnat rezervleri», ekinshi kúni bolsa 2:3 esabında «ODO» komandalarına ushırasıwdı qoldan berdi.

REFERENCES

1. L.R. Ayrapetyants, F.F. Pulatov «Voleybol nazariyasi va uslubiyati» [Matn]
2. Darslik Toshkent: "PRINTXPRESS" Tashkent, 2011-y.
3. L.R.Ayrapet'yanc ."Voleybol "ZAR KALAM " Tashkent 2006.y.
4. L.R.Ayrapet'yanc P.S.P.M. ."Voleybol ". Tashkent 2011.y.
5. L.R.Ayrapet'yanc "Sportivnıe igrı" Tashkent."Ilm- Zie" 2012.y
6. M. A. Kdirova. A.A. Pulatov .A.A. Ummatov."Voleybol nazariyasi va uslubiyati" [Matn]: O'quv qo'llanma, Toshkent: Fan va texnologiya,2018-y.
7. YU.I. Kulakov. A R Kazakov. J.Turdimuratov. "Qaraqalpaqstanda voleybol sportı" [Text]: qulanba Nókis Qaraqalpaqstan, 2013-y.
8. V.F. Shveduks.YU.I.Kulakov. «O'zbekistonda voleybol»[Text] : 1-bo'lim 1925- 1991 yy. Nukus: Bilim, 2014-y.
9. A.A. Pulatov, M.A. Qdirova, A.A. Ummatov «sport pedagogik mahoratini oshirish (voleybol)» Toshkent – 2017y

10. A.A. Pulatov, M.A. Qdirova, A.A. Ummatov Voleybol. Rasmiy musobaqalar qoidalar / Rus tilidan o'girilgan. Toshkent – 2017y
11. A.G.Furmanov, D.M.Boldirev. “Voleybol” Moskva. F i S, 1983 y
12. Jumaniyazov D.(2024) GREK RIM GURESINDE SHIDAMLILIQ HAM ONI RAWAJLANDIRIW METODLARI .Modern science and Research. 3(611), Sultan Qanyazov QMU, [25.12.2024 12:10]
13. Алхамов, А. Р., & Каниязов, С. Ж. (2023). МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПОДГОТОВКИ БОРЬБЫ НА ПОЯСАХ. Экономика и социум, (5-2 (108)), 559-561.